

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Bezdomovectví ve vztahu k vlakovým
nádražím jako veřejnému prostoru**

Markéta Gajdošíková

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Bakalářská práce

**Bezdomovectví ve vztahu k vlakovým
nádražím jako veřejnému prostoru**

Markéta Gajdošíková

Vedoucí práce:

Mgr. Ladislav Toušek

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň 2013 .....

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala svému vedoucímu Mgr. Ladislavu Touškovi za cenné rady, trpělivost a především za inspirativní téma.

Dále mé poděkování patří všem respondentům a hlavně informátorovi Karlovi, za jeho skvělý přístup a otevřenost.

Velké díky patří i PhDr. Martinu Elsnerovi za striktní lektorský přístup.

1	ÚVOD	6
1.1	Cíle práce	7
2	ZÁKLADNÍ VÝCHODISKA	8
2.1	Pojetí prostoru	9
2.1.1	Veřejný prostor	13
2.1.2	Soukromý prostor	14
2.2	Bezdomovectví	15
2.2.1	Společnost a bezdomovectví	17
3	EMPIRICKÁ ČÁST	20
3.1	Metodologie	20
3.1.1	Vymezení zkoumané populace	22
3.1.2	„Jak si kdo ustele, tak si lehne“	23
3.1.3	„Můj dům, mé nádraží“	25
3.1.4	Sociální praxe na vlakovém nádraží	30
3.1.5	Sociální vazby na vlakovém nádraží	33
4	ZÁVĚR	35
5	SUMMARY	37
6	LITERATURA	38
7	PŘÍLOHY	43

1 ÚVOD

Téma bezdomovectví se stává v současné době významnou součástí kulturního, politického a společenského diskurzu. Tento fenomén každodenně zaměstnává stovky sociálních pracovníků, komunálních zaměstnanců a vyvolává rozporuplné pocity u široké veřejnosti. Příčiny bezdomovectví můžeme hledat v mnoha sférách společenského života. Ve své práci se zabývám bezdomovectvím jako všudypřítomné a stále aktuálnější otázce, vzhledem ke stále se zhoršující sociální situaci a to ve vztahu k veřejnému prostoru. Hlavním cílem mé práce je co možná nejdůležitěji reflektovat, proč mají bezdomovci tendence pobývat na vlakových nádražích a jaký k nim mají vztah. Tímto jevem, který je patrný globálně, se zabývám v rámci prostoru vlakových nádraží v Praze jako vhodných míst k provedení výzkumu a získání odpovědí na tyto položené otázky.

Pražský nádražní prostor mimo svoji hlavní funkci, která spočívá v čekání cestujících na vlak, byl také vždy symbolickým místem nezprostředkované interakce, a také místem, které pomáhalo určitým skupinám osob ve snadnějším přístupu k uspokojování jejich základních lidských potřeb tedy jídlu, přespaní, možného výdělků a sociálnímu kontaktu. Na druhé straně však vzniká jiná potřeba, a to potřeba společnosti obnovovat, nahrazovat staré prostory novými. Jeví se jako elementární nutnost společnosti k očištění míst od starého a nečistého a k nastolení funkčního řádu. Masarykovo nádraží si na rozdíl od Hlavního nádraží zachovalo svoji autenticitu bez známek razantní modernizace a spolu s Holešovicemi a Smíchovem si stále zachovalo svůj obraz a charakter klasického nádraží a to i přes jejich nedávnou rekonstrukci. Hlavní nádraží se však v současné době proměnilo v prostor, který ovládá business, nákupy a zdá se, že pro bezprizorního člověka zde již není místo. Nicméně i přes to zde denně potkáváme velké množství lidí bez domova. Problematikou bezdomovectví ve vztahu k veřejnému prostoru

se nezabývám z pohledu veřejnosti či zaměstnanců Českých drah (ČD), kteří ve většině případů zaujímají negativní postoj¹ k této otázce, ale snažím se o emický popis situace zde žijící skupiny bezdomovců. Jak vnímají tito lidé prostory vestibulu nádraží v interakci s veřejností? Považují toto místo za domov či jen za místo přechodného pobytu?

1.1 Cíle práce

Práce je rozdělena na dvě části, v první se zabývám teorií veřejného prostoru, která je nezbytná pro uvedení do dané problematiky, druhá, praktická část, je zaměřena na výzkum, kde hlavním cílem je interpretovat vztah bezdomovců k prostorám vlakového nádraží. V zadání práce jsem uvedla, že primárním místem výzkumu by mělo být především Masarykovo nádraží, avšak to se ukázalo jako velmi problematické z důvodu eliminace prostředků důležitých k životu bezdomovců. Mizení laviček a totální zrušení skleněného přístřeší v prostorách stanice metra Masarykova nádraží, zapříčinilo jejich přesun na jiná místa. Z toho důvodu jsem byla i já nucena výzkum přesunout na pražské Hlavní nádraží a přilehlý park Vrchlického sady, nazývaný též „*Sherwood*“.

Logickým vyústěním osob s absencí soukromého prostoru je si svůj prostor a místo pro vlastní existenci vytvořit. Většinou tato místa podléhají pravidlům institucí. S tím se pojí deviantní jednání, které je společností sankcionováno a setkáváme se s nevolí veřejnosti. Prostory Hlavního nádraží v Praze jsou pověstným fenoménem. Co spojuje osoby bez domova s tímto místem? Pokládám si otázku, zdali není jednodušší žít v chatkách, koloniích, bez stálé přítomnosti pozornosti a nových nežádoucích osob. Odpovědi na tyto otázky a spoustu dalších nám

---

1 Od roku 2005 do roku 2013 jsem byla zaměstnancem podniku ČD, a. s. Poslední tři roky jsem působila na odboru kontroly kvality cestování. Odbor řeší nejen veřejností často diskutovanou kulturu cestování, ale i problematiku bezdomovectví vyskytující se na nádraží, podněty, reakce cestujících, statistiky, atd.

vyplývají díky rozhovorům s předem stanovenými otázkami a také z diskuzí.

2 ZÁKLADNÍ VÝCHODISKA

Než se začnu plně věnovat tématu, ráda bych určitou část práce věnovala definičnímu základu bezdomovectví a veřejnému prostoru, který může být vnímán různě, především ve srovnání se zahraničními autory. Významový rámec prostoru se v průběhu historie mění. Ve středověku byl tento pojem vnímán spíše hierarchicky - místa posvátná a profánní, městská a venkovská sídla, místa, která byla dána společností a která byla nastavena přirozeně. Prostor měl své hranice, byl pod kontrolou do – na tehdejší dobu - skandální práce Galilea, který přišel s heliocentrickou soustavou, a existencí nekonečného prostoru (Foucault 1986). V té době byl prostor chápán jako něco neurčitého, bez přesné lokalizace. V současné době prostor změnil své postavení. Je definován vztahy, je více formální, více technický, demografický.

Čas, byl především ve středověku chápán cyklicky, byl podstatný pro tehdejší zemědělský svět více než prostor (Eliade, 1994). V dnešní době je čas rozptýlený v prostoru, který si snažíme osvojit a vymezit. Když nahlédneme na vnitřní strukturu veřejného života v rámci prostoru, rýsuje se i jiný obraz - vyloučení marginální populace z majoritní společnosti. Ať už se jednalo o neusedlé obyvatelstvo, dělnické obyvatelstvo, či v patriarchální společnosti ženy. V současné době je to velmi intenzivně diskutovaný problém bezdomovectví, jeho vztah s veřejností a přesah do veřejného prostoru.

Za zmínku jistě stojí uvést vliv médií na výše zmíněné skutečnosti. Dle Jürgena Habermase (1990) vzniká nová kategorie vlivu a to manipulativní mediální moc. Veřejnost je masmédií strukturována a ovládána. Masmédia neusilují o vliv, ale především o ovlivňování vnímání společnosti a to pokud možno ve skryté podobě (Habermas 1990: 26).

Obvyklý obraz osob bez domova v médiích a u široké veřejnosti je, že jsou tito lidé nečistí, nepřizpůsobiví a spojeni s kriminálními delikty, okupující místa pro veřejnost.

2.1 Pojetí prostoru

Prostor spolu s časem tvoří základní atribut bytí, základní rámeček, ve kterém probíhají veškeré kategorie lidské existence. K pochopení metodologie současného zájmu v otázce prostoru je třeba vzít v úvahu historický vývoj uvažování o prostorové problematice, na něž další bádání navazuje. Během předmoderní doby lidských dějin byly diskuze o prostorovém pojetí zahrnuty spíše ve filozofii. Od samého počátku bádání o prostoru je možné uvažovat ve dvou rovinách: prostor jako sociální či kulturní konstrukt nebo jako o geograficky vymezené danosti, která obklopuje člověka. Vnímání prostoru je v novověku zobrazeno Descartovou dichotomií materiálních věcí (*res extensa*) a světem představ (*res cogitans*) (Koyré 2006). Descartes staví svoji dualistickou teorii do opozice, kdy proti sobě stojí fyzikální prostor jako materiální substance, která je rozprostřená a realita psychická, jako část tohoto prostoru, kterou člověk vnímá. V raném novověku se též začal rodit geografický determinismus, zvláště ovlivněný filozofem Jeanem Bodinem, který ve svém díle *Šest knih o státu* přikládal velký význam vlivu klimatických faktorů na společnost, na povahové vlastnosti člověka a mocenské uspořádání společnosti (Scholz 2012: 16). V návaznosti na Bodina se v 18. století raný geografický determinismus začal projevovat prostřednictvím Charlese Montesquieua (Montesquieu 2003). Ten se snažil najít příčinný vztah mezi geografickým prostředím a povahou národů včetně jejich zákonů. V 19. století došlo k totálnímu rozpadu filozofie na nové vědní disciplíny a k pozvolnému utváření hranic mezi obory, jejichž základní schéma je známo dodnes. Ustanovily se disciplíny jako historie, geografie a sociologie (Scholz 2012: 16). Geografie měla ke zkoumání prostoru nejbliže. Ve druhé polovině 19. století se o

přírodovědně a společensko-historicky orientované pojetí geografie pokusil i německý badatel Friedrich Ratzel (2010:137). Na přelomu 19. a 20. století vykrystalizovala z teoretických debat o prostoru sporná otázka o vztahu pojmání prostoru naznačeném již Descartem, tedy mezi prostorem jako přírodní daností ovlivňující a předurčující život člověka a lidským uchopením prostoru. V závěru své práce přišel Friedrich Ratzel s tvrzením, že přírodní podmínky mají důležitou roli pro státní vývoj. Proti tomuto názoru se ozval francouzský sociolog Émile Durkheim, který se bránil tomu, aby byl geografický substrát sociální organizace definován jako neměnný fyzický prostor (Scholz 2012:23). V návaznosti na to pak známý sociolog George Simmel obrátil Ratzelovu teorii tvrzením, že vnímání prostředí se v průběhu dějin mění a teprve sociální organizace byla předpokladem k utvoření prostoru jako uchopitelné veličiny (Dünne – Günzel 2006: 289).

Stranou od těchto debat stál převládající proud dějepisectví. Dobová historiografie 19. a začátku 20. století se otázce prostorového ukotvení dějinných jevů vyhýbala. Prostorová tematika měla větší úlohu v případě řešení regionálních dějinných souvislostí. Ty byly více spjaty s přírodním prostředím. Jeden z představitelů vnímavosti historiografie svázanosti prostoru a člověka lze považovat Josefa Pekaře (Pekař 1990: 146 - 160). Ten poukázal na vztah selského obyvatelstva k rodnému kraji a na mentalitu vyrůstající z jeho spjatosti s půdou. Do té doby se jednalo o ne zcela běžný způsob chápání (Hanzal 2002: 86).

V případě meziválečného období formuje se vztah historiografie a geografického prostoru kolem francouzského historického časopisu *Annales* (založen 1929). Přední představitelé Marc Bloch a Lucien Febvre, ovlivnění především sociologií. Předznamenali pozdější proud zaměřený především na dějiny mentalit, historickou antropologii a kulturní dějiny (Burke 2004). Další člen školy *Annales* Fernand Braudel se pokusil dát podobu samotné geografii, rozvinul koncepci vztahu mezi

geografickým prostředím a historií a poukázal na provázanost lidské aktivity v prostoru. Braudel své pojetí formuloval ve svém monumentálním díle *Středomoří* (orig. 1966), které je bráno průkopnický v rámci geografického determinismu (Scholz 2012: 21).

Interpretace největší Braudelovy práce otevírá cestu k pojetí historického vývoje, které přesouvá zorný úhel chápání dějin od lidí ke strukturám tak, že dějiny transformuje v soubor kulturních předpokladů, kde geografické prostředí je strojem na výrobu dějin civilizace. (Gemelli-Braudel 1990:225)

Obecně abstraktní otázka prostoru byla diskutována i v 50. letech v podobě fenomenologické filozofie, konkrétně Martin Heidegger, který přišel s vlastním prostorovým pojetím. Stylistika místa, k níž má člověk osobní vztah *Ort*, tyto místa nazval domovem či vlastí *Heimat* (Nitsche 2011). Heidegger se pokusil osvětlit problematiku topologie bytí tak, aby motiv prostranství a jeho ontologický dosah se ukázal plastičtěji. Výsledkem Heideggerovi práce je tedy faktický popis, ve kterém klade velký význam na specifiku topologického prostředí. Tímto pojetím Heidegger posunul otázku emocionálního vztahu člověka k prostoru do nové roviny, jelikož už nebyl předmětem debat prostor jako fyzikální danost, ale vazba člověka k určitému geografickému bodu.

I zde byly pokusy o vyvrácení této teorie. Jedním z těch, kteří se pokusili Heideggerovu teorii vyvrátit, byl Emanuel Lévinas (1997). Ten tvrdil, že výše zmíněná teorie je ideologická a problematická, neboť tehdejší nacismus si ve vztahu k teritorialitě zakládal na svém šíření v prostoru (Lévinas 1997). Ve 2. polovině 20. století se chápání prostoru a teritoriality posunulo do další roviny. Zygmunt Bauman ve svém hodnocení globálního kapitalismu tvrdí, že pružní a od místa odpoutaní *globálové* se proměnili v základ nejnovější formy kapitalismu, zatímco vazba k lokalitě se stala příčinou sociálního vylučování k místu vázaných jedinců (Bauman 1999: 8). Zygmunt Bauman bude zmiňován ještě v následující kapitole 2.1.1. Veřejný prostor. Ten se ve své knize *Tekutá*

modernita (2002) snaží zkoumat povahu moderní společnosti. Dle něj současná společnost klade důraz na osobní bezpečnost a strach z kriminality a s ním spojený strach z odlišností a cizinců. Následkem toho je změna charakteru veřejného prostoru a snaha zabránit setkání s odlišnostmi. Dle něj čas není propojen s prostorem tak intenzivně, čas přestává být součástí prostorové vzdálenosti a atributem lidských schopností. Moderní technika umožňuje společnosti komunikovat ze židle svého domova pomocí oblíbených sociálních sítí s lidmi z druhého konce světa. Čas a prostor se přesunuly do odlišných úrovní. Prostor se zmenšuje a ztrácí svou povahu, jelikož jej lze překonat bez závislosti na čase.

S ohledem na minulost je patrné, že veškeré filozofické směry měly tendence pohybovat se spíše v čase nežli v prostoru. Michel Foucault ovšem ve své přednášce z roku 1969 tvrdí:

Víme, že velkou posedlostí 19. století byly dějiny: témata vývoje a stagnace, krize a cyklu, témata akumulace minulosti, přemíra mrtvých, ochlazování ohrožující svět. Devatenácté století našlo své podstatné mytologické zdroje ve druhém zákonu termodynamiky. Naše doba by naproti tomu byla spíše epochou prostoru. Žijeme v době simultánního, vedle sebe kladeného, v době blízkého a vzdáleného, seřazeného, rozptýleného. (Foucault 1996:71)

Další, kdo se věnoval otázce městského prostoru je francouzský sociolog Henri Lefebvre (1991). Ten tvrdí, že prostor je produktem společnosti. Společnosti si dle něj vytváří takový prostor, který je vhodný pro jejich celkovou existenci. Města nelze chápat jako jednoduchou aglomeraci lidí a věcí umístěných v prostoru, ale jako vlastní prostorovou praxi. Dle něj je prostor složitá sociální konstrukce, vyplývající z hodnot, které ovlivňují jednání a vnímání celé společnosti. Lefebvre tvrdí, že tato sociální produkce městského prostoru má zásadní význam pro reprodukci společnosti, tedy i kapitalismu (Lefebvre 1991).

Na Foucaulta a především pak na výše zmíněného Henriho Lefebvra navazuje jeden z nejvýznamnějších amerických geografů a urbanistů Edward W. Soja (1996), kritizující historismus a jeho omezující účinky na zeměpisnou představivost. E. Soja rozlišuje tři typy prostoru. *Firstspace* - skutečný městský prostor postaven formou fyzických objektů, urbánního charakteru, který lze zmapovat a vidět. *Secondspace* je reprezentativní abstraktní prostor, který je možné pouze vnímat. V městském prostředí by to bylo zřejmé z role marketingu, či sanačních projekty. *Thirdspace* je přístup, který spojuje první a druhý prostor a vytváří něco, co Soja popisuje jako plně žitý prostor, současně reálný, současně virtuální, místo strukturované individualitami a kolektivními zkušenostmi (Soja 1996). Třetí prostor je tedy transcendentní pojem, který se neustále rozšiřuje a zahrnuje vše, co umožňuje zpochybnění, opětovné ustanovení hranic prostoru, zkušenosti, zprostředkované očekávání a kulturní identitu společnosti.

2.1.1 Veřejný prostor

Veřejný prostor byl jedním z důležitých témat sociologie města v 60. a 70. letech 20. století, a to především ve Spojených státech (Pospěch 2013: 75). Jak bychom definovali veřejný prostor? Co je jeho atributem? Jak Pospěch ve své práci uvádí, jedná se o vysoce strukturovaný systém, utvářený vnitřními a vnějšími procesy regulace, zamýšlené a nezamýšlené jednání aktérů (Pospěch 2013:76). Součástí veřejného prostoru jsou místa, kde dochází k nezprostředkované interakci; místa, která jsou pro společnost oázou svobody, kde mají všichni bez rozdílu zákonný přístup; místa, která jsou tvořena sítěmi ulic a jež umožňují volný pohyb obyvatelstva, kde tohle vše jako celek tvoří funkční městský svět. V současné době se však otevírá nová dimenze veřejného prostoru, který je zprivatizovaný a regulovaný pravidly soukromých vlastníků. Hlavním znakem jsou obchodní či zábavní centra, pro mnohé úpadek městského

kulturního žití. „*Demokratické*“ místa veřejného prostoru jsou ohroženy zásahy soukromých zájmů. (Smith – Low 2006)

Jedním z klíčových momentů pro zkoumání veřejného prostoru jsou události z 11. září 2001. Prosazování veřejné bezpečnosti, kdy stále více míst je pro veřejnost zakázáno či kontrolováno způsobem, který by si naši prarodiče nedokázali představit, je někdy až dramatická. Veřejný prostor zahrnuje velmi dobře rozeznatelné geografie denního pohybu, které mohou být místní, regionální či globální, ale také elektronické či institucionální prostory, které jsou stejně uchopitelné (Smith – Low 2006: 4). Je obecným zvykem odlišovat prostor veřejný a soukromý tím, že povaha každého sektoru je odlišná, pokud jde o kontrolu nad vstupem do těchto míst. Zatímco soukromý prostor je vymezen a chráněn pravidly soukromého vlastnictví, veřejný prostor je sice otevřenější, ale taktéž prostoupený pravidly a regulacemi.

Kapitolu bych uzavřela citací Randella Amstera:

Jsou to bohatí lidé, kteří „ukradli“ a „kolonizovali“ veřejné prostory města, kdy doslova a legálně převedli oceňované statky veřejného prostoru do výlučné domény soukromého majetku (...). (překlad Amster 2003: 206)

2.1.2 Soukromý prostor

Definice pojmu veřejný je velmi často srovnávána s výrazem soukromý a tyto pojmy k sobě neodmyslitelně patří a jeden bez druhého nemají smysl. Původ slova soukromý můžeme hledat v latině, kde *privus* znamená jednotlivec, jeden. To, že obýváme soukromý prostor, může být vnímáno i negativně ve smyslu ztráty např. *privare* znamená oloupit a zbavit, zatímco *privatus* znamená stažení se z veřejného života, či člověk žijící sám (Madanipour 2003:34). Tato negativní interpretace zdá se být prezentována lidmi, kteří se zabývají veřejným životem a snaží se nekriticky řešit soukromou sféru. Například Hannah Arendt (1958) viděla

soukromý život v odlišném světle. Soukromý život je podle ní irelevantní, lidský život prožitý pouze v domácnosti považuje za promarněný. Vnímá to jako zbavení se všech základních práv na prožití plnohodnotného života.

Tím se pomalu dostáváme k otázce pojetí domova, jako prostoru, který je nejbližší našemu životu, představující místo absolutní přirozenosti a poskytující pocit bezpečí. Konceptem domova se zabýval již Heidegger (1992), Lévinas (1997) či Patočka (1992). Konkrétně Patočka se ve své úvaze o domovu zamýšlí nad rozdílem mezi soukromím a cizím prostředím, které dává do kontrastu. Domov nese atribut známého, nenápadného a každodenního prostoupeného blízkostí, což je opakem cizího a neznámého. Abychom zjistili a pochopili podstatu domova, musíme dle Patočky o toto místo přijít a ztratit ho, jen tak pochopíme podstatu a důležitost místa, k němuž jsme vázáni. Rozdíl není definován pouze prostorem, ale i časem. K domovu se váže cyklus života, vzpomínky, radosti, setkání s generacemi. Je to místo, kde jsme nejvíce sami sebou. Jak Patočka k domovu uvádí:

(...) je to část univerza, která je nejvíce lidsky proniknuta, věci jsou takřka orgány našeho života, jsou to pragmata, s nimiž zhruba víme, co si počít.
(Patočka 1992:86)

V tuto chvíli se naše téma veřejného a soukromého života začíná prolínat. Osobní majetek a soukromý život, je v tuto chvíli součástí veřejného života, který je podle potřeb veřejného zájmu regulován.

2.2 Bezdomovectví

Bezdomovectví či bezdomovec jsou pojmy, které obohatili český slovník v souvislosti se změnou politického režimu po roce 1989. Přestože bezdomovci v té době existovali spíše ve skryté podobě za zdmi věznic či různých sociálních zařízení, samotný pojem bezdomovectví se nepoužíval

(Průdková – Novotný 2008:9). Termín bezdomovectví se stal synonymem pro člověka zanedbaného a obtěžujícího okolí. Ve skutečnosti tito bezdomovci tvoří menšinu z celé skupiny bezdomovců, jsou ale více rozpoznatelní a více vidět. Díky tomuto dochází k řadě nesrovnalostí a odporu veřejnosti k těmto osobám. Jsou to osoby, které nějakým způsobem přišly o bydlení, žijí v ohrožení a v nejistých podmínkách. V kapitole 2.1.2 Soukromý prostor je zmíněn lehce v tématu domova, z čehož vyplývá, že domov není jen o tom mít střechu nad hlavou. Spousta bezdomovců obývá ubytovny, azylové domy či vykonávají svůj trest odnětí svobody ve věznici, nejedná se však o domov (Hradečtí: 1996:31-32).

Studium bezdomovectví je v českém prostředí spojeno především s velkými městy, i když se tato problematika nevyhýbá menším městům (Hejnal 2013:243). Dle Amstera (2003) rozbor jednotlivých nekonformních skupin souvisí především se dvěma důležitými prvky, které přispívají ke stigmatizaci bezdomovců. První souvisí s poruchou, nezákonností a nemravností, které vedou k procesům regulace, kriminalizaci a prosazování. Druhým obrazem jsou nemoci a úpadek života či hodnot, což vede k procesům sterilizace a distancování od osob bez domova (Amster 2003:4). V jistém slova smyslu jsou tyto dvě části neoddelitelné, což vede ke stejným koncům, které jsou typické pro sociální exkluzi. Amsterova představitost zachycena v následující citaci:

Bezdomovec prezentuje veřejnosti své tělo v celém svém úpadku a zvrhlosti, je neustále odmítán jako nemocný, páchnoucí, špinavý a strašidelný. (dosl. překlad Amster 2003:5)

Chronické bezdomovectví lze chápat jako syndrom komplexního sociálního selhání, které se projevuje neschopností akceptovat a zvládat běžné společenské požadavky. Obvykle je to spojeno s mnoha dalšími dílčími problémy, které jsou podmíněny interakcí znevýhodňujících dispozic a nepříznivé životní zkušenosti, respektive kumulací těžko

zvládnutelných životních situací (Vágnerová 2013: 9). Důležitým hlediskem při zkoumání populace bezdomovců je zaměřit se na jejich životní příběh, ten však nelze vtěsnat ani jednoznačně kategorizovat.

Obecně se rozlišují tři typy bezdomovectví (Průdková – Novotný 2008: 13): *Zjevní* bezdomovci, které povětšinou poznáme podle zevnějšku, zápachu a jejich počínání. Dalším typem jsou *skrytí* bezdomovci, kteří jako bezdomovci žijí, ale nejsme schopni je rozeznat na první pohled, jelikož se snaží svůj životní styl a problémy tajit. Dbají na svůj vzhled, žijí v ubytovnách a distancují se od ostatních bezdomovců. Další skupinou jsou *potencionální* bezdomovci, kteří zpravidla mají střechu nad hlavou avšak, každou chvíli jim hrozí, že se ocitnou na ulici. Mohou to být osoby odcházející z nápravních zařízení či lidé žijící v podnájmech v těžké finanční situaci (Průdková – Novotný 2008: 14). Dobrovolnost a nedobrovolnost těchto situací je velmi diskutabilní.

2.2.1 Společnost a bezdomovectví

Postoje veřejnosti vůči bezdomovectví se různí. Málokdy je však postoj laické veřejnosti k této problematice věcný a střízlivý. Většinou jsou naše postoje ovlivněny zkušenostmi a emocemi z chování či jednání některých jedinců z řad bezdomovců. Jedná se o stereotypy, které člověk nekriticky aplikuje na celou populaci bezdomovců na základě ojedinělé zkušenosti.

Postoj veřejnosti úzce souvisí s atribuční chybou, která spočívá v tom, že neúspěchy druhých připisujeme jejich neschopnosti či lenosti, zatímco neúspěchy vlastní považujeme za nepříznivé okolnosti. (Průdková – Novotný 2006: 26)

Kdo to vlastně jsou bezdomovci, kteří inspirují širokou veřejnost k tolika antipatiím? Co je tak zvláštního na jejich chování, že vyvolávají tak prudké reakce a odsouzení jako deviantní? Koneckonců chybí jim

životaschopné politické a společenské indicie v dominantní kultuře. Podle Randalla Amstera:

Hrozba ze strany bezdomovců je spíše pocitem nežli vědomím skutečné hrozby. (Amster 2004: 114)

Důležitou roli v této situaci hraje kolektivní vědomí, které formuje stereotypní vnímání veřejnosti, především prostřednictvím mainstreamových médií. Henry Miller (1991) uvádí, že bezdomovci či žebráci byli v minulosti obrazem svatosti a zbožnosti. Jakmile doména soukromého majetku začala ovládat kulturní a fyzický prostor, začalo se na tuláctví nahlížet jako na něco nepříjemného, a později kdy se začala rozvíjet městská centra a tržní ekonomika, začalo být vnímáno tuláctví jako hrozba kapitalismu (Miller 1991: 9). Dle Amstera je chudoba vnímána jako *individuální patologie* více, než problém bezdomovectví.

Problematické populace se střechou nad hlavou jsou alespoň z dohledu dominantní kultury (pokud sejdou z mysli), ale bezdomovci jsou stále na očích veřejnosti, proto podléhají více přímým formám sociálního vyloučení a pronásledování. (Amster: 2004: 109)

Dobová označení jako *tulák* či *tuláctví* dle Himla (2007: 16) můžeme shrnout do poměrně abstraktního pojmu *neusedlého* člověka, tedy člověka bez pevných vazeb k nějaké lokální společnosti. Naše vnímání jistě ovlivňuje i dnešní představa bezdomovce jako člověka bez domova či přístřeší. Zmínit můžeme i anglický výraz *tramp* s původním významem tulák apod., který v jiných lokalitách a generačních entitách nabývá až kladného významu. Postava bezdomovce působí jako odvrácená stránka naší zajištěné existence či jako ztělesnění nejistoty.

Spíše než bezprostřední ohrožení nemocemi, krádežemi, špatným příkladem, natož – jak tomu bylo v raném novověku – špionáží či zhářstvím je to ohrožení pocitu bezpečí a jistoty, které vede některé obce a jejich pořádkové orgány k zákrokům proti bezdomovcům. (Himl 2007: 16)

Zřejmě i z toho důvodu se my sami cítíme nepříjemně ve společnosti lidí, u nichž je patrné, že nedodržují dnešní hygienické návyky, požívají alkohol nebo drogy, i když to čas od času děláme i my sami. V posledních letech jsou nádražní haly, autobusové zastávky či parky spíše restriktivního charakteru, což má za následek kriminalizaci sociálně vyloučených osob zdržující se v těchto místech. Podpora zákonů a předpisů by měla přispět k ochraně veřejnosti a vyčistit obývaná veřejná místa.

Když zrušíme prostory, v nichž bezdomovci musí žít, tyto zákony se jednoduše snaží zrušit bezdomovce. Záměr je zřejmý: řídit či kontrolovat chování a prostor, takže bezdomovci prostě nemohou dělat, co musí, aby přežili bez porušování zákonů. Samotné přežití je kriminalizováno... Jinými slovy vytváříme svět, ve kterém celá třída lidí nemůže existovat, protože nemají místo k bytí. (překlad můj Mitchell 1997: 305-311 in Amster)

Amster (2003) mimo jiné tvrdí, že to jsou bohatí lidé, kteří „ukradli“ a „kolonizovali“ veřejné prostory města, legálně převedli (ocenitelné části) veřejný majetek do výlučné domény soukromé sféry. Jedním z příkladů „očisty“ veřejných míst je mizení laviček, resp. antibezdomovecké lavičky, které jsou příkladem takzvaného městského revanšismu, tj. boje proti menšinám, kam můžeme zahrnout Romy, manuální pracovníky na ulici, bezdomovce, nezaměstnané, osoby s odlišnou sexuální orientací, přistěhovalce a sběrače surovin, i když se jedná o suroviny pro město nepotřebné (NLCHP 1999: 220).

3 EMPIRICKÁ ČÁST

3.1 Metodologie

Zásadní překážkou v provedení výzkumu na Masarykově nádraží (což je uvedeno v zadání práce) je současná absence bezdomovců nejen z důvodu probíhající likvidace proskleného přístřeší, kde se nejvíce zdržovali, ale i nedávné úmrtí dvou stálých obyvatel Jardy (†66) a Libora (†50?). Z toho důvodu se většina z nich rozmístila po okolních nádražích a především do parku Vrchlického sady. Práce je proto stavěna na výpovědích bezdomovců žijících výhradně na Hlavním nádraží v Praze.

První fází mého výzkumu bylo nezúčastněné pozorování v terénu, které vycházelo především z osobních zkušeností v době mého působení na Hlavním nádraží v Praze. Druhou fází výzkumu byly polostrukturované rozhovory s místními bezdomovci. Samotný výzkum probíhal především v nočních hodinách. Důležité pro mě bylo poznat prostředí a život odehrávající se na Hlavním nádraží. Zajímalo mě subjektivní vnímání „obyvatel“ Hlavního nádraží a jejich vztah k prostorám vlakového nádraží, vnímání sebe samotných žijících „venku“. Nepatrná část práce obsahuje výpovědi zaměstnanců Hlavního nádraží, i když to není zahrnuto v cílech práce. Výzkum jsem prováděla převážně samostatně. Cílem nebylo jakkoliv poutat pozornost či pátrat v životech aktérů, ale pokusit se zachytit vnímání a to, co poutá bezdomovce k prostorám vlakových nádraží. Poslední fází výzkumu bylo shromáždění výsledků a vyhodnocení získaných informací.

V rámci svého dřívějšího pobytu v prostorách nádraží bych ráda interpretovala pobyt některých obyvatel, které bylo možné sledovat dlouhodobě, i když časově velmi sporadicky. Každé vlakové nádraží v Praze má svoji povahu, která se průběhu let mění, a pro sociálně

vyložené skupiny symbolizují něco jiného - nejen pro bezdomovce, ale i pro ostatní osoby, jež se jakkoliv zapojují do kriminální činnosti.

Na Hlaváku je to o opiátech, když chceš speed musíš do Holešovic no a na Masaryčce se chlastá, to mě nebere.(Dana 28)

Už to není v takové míře jak dřív...řízlý drogy, šlapky a obchodování s penězi už není v takové míře. Ještě v Holešovicích a na Smíchově. Ale už to není tak drsný. (Karel 40)

V roce 2005 – 2008 trávila autorka na Hlavním nádraží služby přes den i v noci. I když byl člověk separován od situací, které se ve vestibulu Hlavního nádraží děly, člověk byl do dění zapojen. Byla jsem si velmi dobře vědoma toho, že co viděla či se dozvěděla, je jen část z celku jejich života.

Viktor (29) je mladík, který se pohybuje na Hlavním nádraží od roku 2005. Živil se krádežemi knih, které prodával i na Hlavním nádraží. Část peněz dal svému „ochránci“ a zbytek spotřeboval na pervitin.

Ty knížky jsou skvělý, brala bych všechny, ale nemůžu si je od tebe pořádkem kupovat, chápeš ne: „Já vím no, sorry, ale tahle je fakt dobrá (S. Freud Výklad snů pozn.)“ „...proč to nezkusíš udat i jinde, není přece jenom hlavák, ne..“ „...no to ne, ale tady se vždycky všeho zbavím, má tu všechny svoje věci..víš co, zase běhat po Praze se mi nechce, naběhám se při čórování.“ (Viktor 29)

Uběhlo osm let a i po tak dlouhé době poznávám nejen Viktora ale i další. Viktor momentálně po propuštění z vězení bydlí u své sestry v Žatci, ale i přesto jednou za čas do Prahy zavítá:

Sockuju tady prachy, abych nebyl ségře takovou přítěží, má dvě děcka a sama svých problémů dost...víš co. Nemám čistej rejstřík, krádeže a tak, práci neseženu..“. „Co pro tebe znamená po tolika letech Hlavák?“ „...teď už to není takové jak dřív...bylo to daleko větší peklo..svět ve kterém seženeš všechno, pořádkem nějaký lidi, drogy kdykoli, špína..jak je to přestavené je to o něco lepší, ale pořádkem to je. (Viktor 29)

Po pár dnech trávení v terénu poznávám další holky z dob před osmi lety, konkrétně Nikola (25) hezká holka s velkýma hnědýma očima a dlouhými černými vlasy. Co tady děláš? Nemyslela jsem si, že tě tady ještě někdy uvidím: „Jsem tady no, ale jen někdy už, kšefty už nejsou to, co bývaly, spíš pro fet, pokecat tady s Káčou, taková nostalgie.“ (Nikola 25)

3.1.1 Vymezení zkoumané populace

Okruh zkoumaných aktérů se nachází především v Praze na Hlavním nádraží a ve dvou případech na Masarykově nádraží. Jedná se o heterogenní skupinu žen a mužů ve věku od 20 – 71 let v celkovém počtu 15 osob. Struktura otázek je vedena tak, aby respondenti byly schopni sami vlastními slovy reflektovat svůj pobyt v prostorách vlakového nádraží. Šlo o 10 pevně stanovených otázek, které bylo nutné zodpovědět, samozřejmě byl prostor i ke vzájemné diskuzi. V závěru bylo respondentovi poskytnutý prostor k vlastním otázkám.

V rámci studia bezdomovectví se setkáváme s několika definicemi. Například Petr Vašát tento termín odmítá a poukazuje na nutnost *znovuobnovení* tohoto pojmu, jelikož bezdomovci nemusí být pouze jedinci špinaví a závislí, ale mohou být i zaměstnaní a upravení.

Vzhledem k tomu, že je ale současný význam slova bezdomovec zatížen negativními a stigmatizujícími konotacemi, musí být jejich snaha o kategorizaci doprovázena rehabilitací významu samotného slova v očích veřejnosti. Dále je třeba dostatečně přihlížet k právnímu diskursu obecně, kde je slovo bezdomovec podle zákona pojem pro osobu bez státního občanství a konkrétně, kdy je v zákonu č. 108/2006 Sb. o sociálních službách pro označení bezdomovce používáno termínu lidé bez přístřeší nebo osoby v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení. (Vašát 2008:50)

Bezdomovectví pojímá jako rekonceptualizaci pojmu domov a druhým bodem je sociální praxe v případě bydlení a nocování. Všechny definice bezdomovectví přímo či nepřímo směřují k jednomu předpokladu

– domovu. Ať už tak či tak je domov vyjádřením emocionálního vztahu člověka k nejbližšímu světu, osvojením tohoto světa, jeho humanizací a intimizací (Velký sociologický slovník 1996: 219). Můžeme tedy říci, že vztah je svázán s určitým hmotným prostorem. Dále Petr Vašát (2012) uvádí jakou má ideologie sílu v případě formování charakteru domova. Právě ideologie nám definuje pojem domov, příslušnost k příbuzenským skupinám, určuje dominantnost a podřízenost jednotlivců ve skupině. Tyto souvislosti nám ke konstruování problematiky bezdomovectví nestačí a zdají se být spíše nesmyslnými, dle Bourdieuho se jedná spíše o formu symbolického násilí, vynucující si poslušnost a opírající se o kolektivní očekávání o sociálně vštípené víry (Vašát 2012: 251). Ne každý jedinec, který nesplňuje společností nastavené standardy, musí být rázem bezdomovcem. Každý jedinec si konstruuje svoji představu domova sám a ne vždy jde ruku v ruce s představou společnosti. Petr Vašát operuje s pojmem *lidé bez přístřeší*. Tyto osoby soustřeďují svoji sociální praxi nocování, denní rutiny či stravování na venkovní prostředí, což nese znaky konvenčního domova. Jednodušeji řečeno, výzkumný vzorek aktérů představuje osoby bez domova narkomany, alkoholiky i osoby bez závislosti, které spojuje absence domova na jedné straně a orientace sociálních praxí na venkovní prostředí na straně druhé (Vašát 2012: 251).

3.1.2 „Jak si kdo ustele, tak si lehne“

Jak už bylo výše několikrát zmíněno, prostor představuje pro život lidí elementární nutnost, kde si jedinec tvoří svoji identitu a orientuje se v sociálním světě (Vašát 2012: 248). Jak to tedy může vypadat na vlakovém nádraží v denních hodinách, kde každou minutu projde množství cestujících, pulsují zde nabídky prodejců a v centru toho všeho bezdomovci hledající prostor pro vlastní existenci? Je půl čtvrté ráno a zaměstnanec bezpečnostní agentury otevírá vstupní dveře a boční vchody Hlavního nádraží v Praze. Ve vestibulu se začínají shromažďovat cestující čekající na vlak, nejen ti, kterým ujel poslední spoj, ale i

bezdomovci. Několikrát byli z těchto prostor v průběhu noci vykázáni, jelikož zasvěcení vědí, že dostat se do útrob Hlavního nádraží jde i jinak. Každopádně pravidla zní nekompromisně. Nakonec někteří uznají za vhodné zakoupit si peronku.

Většinou spím támhle v té věži na schodech, v zimě je to nejhorší, strašně to studí a ten chlad. (Milan 66)

Pokud zrovna v ranních hodinách procházíte kolem parkoviště z levé strany Hlavního nádraží, určitě narazíte na skupinku bezdomovců nevnímající okolí, kteří mají ustláno na kartonových krabicích.

Mně je to tak nějak jedno, co si lidi myslí. Ale oni si nás nevšímají, málokdy se stane, že by někdo z lidí reagoval hnusně, spíš naopak, sem tam nám něco dají. (Milan 66)

Horní část parku Vrchlického sady je skvělé místo pro úkryt nejen narkomanů, ale i pro čtyřčlennou rodinu ze Slovenska, která zde žije asi čtrnáct dní.

Chodíme spať tam hore, ako sú vetracie šachty, sme tam schovaní, ale chodia tam feťáci. Ako, problém s nimi nemáme, ale keby si ich počula hovoriť, ocko by sa stočil do vrtule, keby počul ako hovoria. (Květa 52)

Není tedy pochyb o tom, že spánek je jedním z největších problémů bezdomovců. O významu spánku se často dozvídáme z médií a hlavně o problémech spojené s tímto nedostatkem. Nejčastější odpovědí dotazovaných bezdomovců, z čeho mají největší strach, je strach usnout.

Najviac sa bojím zaspieť..že ma tady okradú. (Ivan 51)

Francouzskou hůl mi sebrali, když sem usnul! (Milan 66)

Usneš a mají vše na zlatém podnose, nás je sice víc a doklady mi hlídá Květa, ale i tak, vidíš kolik tu máme věcí, to se nedá najednou odnést. (Lukáš 40)

Já nespím i několik dní, když si dávám. Spát chodím ke kámošce na privát nebo na ubytovnu a tam se v klidu vyspím třeba dva, tři dny a pak jedu nanovo. Tady spí akorát trosky. (Dana 28)

Na lavičkách se v pohodě spát, sednout i opřít. (Milan 66)

Absence domova je jedním ze společných znaků bezdomovců. Zamyslíme-li se nad povahou spánku a nocování bezdomovců obecně, jedná se spíše o rutinu či způsob praktikování, tedy o určitý proces, ať už si ustele na lavičce, na kartonech či ubytovně. Skutečný rozdíl mezi *bezdomovci* a *bezdomovci* je ten, že značná část bezdomovců má alespoň kde spát, ať už na ubytovně, na chatě či jinde a menší část zato ve větší koncentraci se sdružuje na veřejnosti. Dalším dotázaným je důchodce Václav:

Na nádraží jsem spal jen párkrát. Beru důchod..asi devět tisíc, než bych ty peníze propil jak někteří, zaplatím si ubytovnu a chodím spát tam..sem chodím na prázdné lahváče a nebo nesu věci tady Heleně. Víte, Helena mě miluje, když mám dostat důchod ☺. (Václav 71)

Člověk má tendenci neustále uspokojovat své potřeby. Potřeby jsou hierarchizovány tak, jak je vytváří biologické strategie, uspokojování v určitém pořadí a nasměrování jejich naplnění. Některé si uvědomujeme více, některé méně a podle toho je uspokojujeme. Problematice lidských potřeb se věnoval už Bronislaw Malinowski, který je rozdělil na základní životní potřeby společné všem lidským bytostem a kulturní spojené s životním stylem dané kultury (Uherek, Bělohradská, Pojarová 2010: 12).

3.1.3 „Můj dům, mé nádraží“

V předložené práci se snažím reflektovat vztah bezdomovců k prostorám vlakových nádraží *a priori* veřejně sdíleného prostoru. Vycházím z předpokladu, že sdílené prostranství prochází určitou fází

regulace, kterou můžeme označit jako vnější a vnitřní (Pospěch 2012). Vnitřní regulace městského prostoru je svým způsobem daná. Jedná se o pravidla a řád, které definují samotný veřejný prostor a jsou jeho důležitým prvkem. Městský řád jsou vlastně naučená pravidla jednání a chování, která jsou charakteristická pro fungování veřejného sdíleného prostředí. Co se vnější regulace týče, jedná se především o sociální kontrolu regulující vztahy mezi aktéry. Prostory vlakových nádraží jsou otevřená prostranství, plná neznámých, nepředvídatelných situací, jsou sociálně heterogenní, a aby byl rutinní život v těchto prostorách možný, je nutné využít určitých pravidel. Jelikož lidé bez domova postrádají soukromý prostor, logickým vyústěním je tedy shromažďování v místech určených pro veřejnost. Jak reflektují lidé bez domova, tato místa se dovídáme z následujících výpovědí.

Řeknu ti to tak poupátko moje, na ulici jsem od svých 15 let, kdy sem odešel z domu. Na Hlaváku jsem byl poprvé koncem osmdesátých let. Za totáče to bylo daleko víc organizovanější. Byly tu kšefty. Věděl jsem, že přijdu jednou dvakrát se otočím a odejdu s třiceti tisíci v kapse. Dnes to mají ti kluci daleko víc složitější. Někteří si vydělají pár tisíc za noc, ale nemají jistotu, že další den to půjde stejně..někteří si vydělají dvě stovky za noc nebo jdou za bagetu..takže tu vzniká rivalita, což je špatně. Hlavní nádraží bylo a svým způsobem je pořád takovou křižovatkou. Je tu šlapací zóna klučičí prostitute, hlavně mladých kluků, starý šlapky nad padesát najdeš Ve Smečkách. Je tu zóna mobilní/klasický žebroty...to znamená, že se sem tito lidi přesunují metrem, tramvají nebo tu najdeš žebrotu, která klečí či je na lavičkách. Taky tu najdeš zóny pro dealování a narkomany, kteří si aplikují drogy. Najdeš tu zónu pro rychlou výměnu peněz, to dělají Ukrajinci, Rusové..taky sem chodí lidi a nabízí brigády..je tu všechno.
(Karel 40)

Reflexe jednotlivých činností v prostoru Hlavního nádraží sebou nese materiální i nemateriální složky. S odkazem na Baumanovo dílo *Modernita a holocaust* (2010) je možné i v těchto místech vysledovat prvky racionality. Jde spíše o rámec a operovat s tímto pojmem lze

v určitých mezích, každopádně aplikujeme-li ji na dimenze života v prostorách vlakového nádraží, zůstane Baumanova báze modernity pohromadě. Organizované jednání nám v nejlepším případě přináší a zaručuje funkčnost, správnost a především efektivní výsledky, které jsou předpokladem k úspěchu. Jak Bauman ve své knize uvádí, v průběhu holocaustu sloužila racionalita k sebezáchově jedinců. Sebezáchova je v případě lidí bez domova nejen na pražském Hlavním nádraží na místě, i když cesta k ní je mnohdy v rozporu s morálními hodnotami jedinců.

S ohledem na minulost, za totáče nebo ještě před deseti lety ses musela zapojit, pokud ne, tak si tu neměla co dělat, nepřežila bys. Dřív nebo pozdějc slabý lidi byli využítý, vysátí a odhození jak kus hadru nebo onuce..to jinak nešlo...na druhou stranu solidarita byla mezi lidma daleko větší než teď. (Karel 40)

Koupit čistý piko tady je fakt problém. Dřív to bylo víc v pohodě. Na dealery byl větší spoleh, nedá se to srovnat s tím, co je teď..ale když potřebuješ-neřešíš a bereš co je. (muž 35)

Nahoře v patře byla dřív herna, tam byla zóna pro dealery a mohla sis na černo směnit peníze. Nahoře v prostorách Fantovy kavárny si našla šlapky. Kdykoliv někdo prošel kolem, mohl si být jistý, že narazí na nějakýho kluka. Holky byly většinou ve spodní části vestibulu. Sloupy ve spodní části vestibulu měli obsazený starý bezdomovci, každý si nárokoval své místo. Bylo to prostě daný a fungovalo to. (Karel 40)

Dřív tu bylo šlapek rozhodně víc. Pasáci nebyli nic moc, hlídali nás, bylo to organizovanější, byl tu zaveden řád. Teď je tu jen pár holek a makáme spíš sami za sebe. Na jednu stranu je to lepší, ale uživit se z toho už nedá. Jsou výjimky. Taky s ženskýma na záchodcích se dalo domluvit, nedělaly problém, když sem šla se zákazníkem. (Nikola 25)

Je evidentní, že racionalizace aktivit na Hlavním nádraží sebou neslo jisté výhody, které zaručili jedinci existenci a místo ve společnosti. George Ritzer ve své knize Mcdonaldizace společnosti (1996) odkazuje

na racionalitu, kterou chápe jako prostředek k dosažení vlastních cílů prostřednictvím organizace, předvídatelnosti a efektivnosti. S úpadkem těchto atributů není možné dosáhnout požadovaných cílů, což můžeme aplikovat na naši populaci z Hlavního nádraží.

Co je však důvodem těchto změn? Snaha moderní společnosti odprostit se od nežádoucích, negativních věcí nesoucí atribut nečistého je v dnešní době více než zřetelné. Například britská antropoložka Mary Douglasová a její symbolická analýza v knize *Čistota a nebezpečí* (2001) ukázala jiné pojetí odpadu. Odpad je dle Mary definován jako něco nečistého a obecně škodlivého, něco co narušuje strukturu bytí a význam existence lidstva. Odpad a špína jsou atributem pro chaos, jehož protějškem je čistota, pořádek, řád (Douglas 2001). Snaží se prozkoumat, co je považováno za nečisté v jiných kulturách, nastavuje zrcadlo všem a dle šablony předkládá, co je univerzálně chápáno a bráno za nečisté a v opačném případě za čisté. To vše se vztahuje bez rozdílu na primitivní a moderní společnosti a týkající se jak náboženského tak světského života. (Douglas: 2001). Podobný princip platí i v případě využívání a znehodnocování prostoru, ať už jde o industriální zóny, které zůstanou po vytěžení mrtvými místy (i když zde se projevuje snaha o revitalizaci) nebo opuštěné budovy, které jsou neobydlené, chátrají a časem jsou považovány za neobyvatelné. Obvykle se sociální organizace snaží distancovat od svých odpadů hlavně díky technologiím, které dokážou zakrýt či zničit zdevastované či spotřebované věci (Gregson – Crang 2010).

Co je však důsledkem úpadku organizace života sociálně vyloučené populace osob na Hlavním nádraží? Zásadní moment nastal v roce 2008, kdy započala rozsáhlá rekonstrukce celého nádraží. Rekonstrukce probíhala již v roce 2006, za tu dobu se stanice téměř změnila. Celé revitalizace se chopila italská společnost Grandi Stazioni. Hlavním cílem bylo přivést více zákazníků, poskytnout více komerčních služeb, otevřít obchody, připodobnit místo mezinárodním letištím a především vytěsnit sociálně nežádoucí osoby, čímž bylo Hlavní nádraží proslulé. Secesní

charakter Fantovy kavárny zůstane zachovaný, každopádně kavárna přestala být místem chlapecké prostituce. Sloupy ve spodní části vestibulu taktéž zůstaly, avšak mobilní žebrota (dle mého informátora Karla) nárokuje si místa zmizela. Co však zůstalo, jsou lavičky v prostorách parku Vrchlického sady.

To však nemůžeme říci o Masarykově nádraží, kde v současné době dochází k odstranění skleněného přístřeší a laviček zároveň. Před nedávným časem nebyl problém potkat na lavičkách v prostorech Masarykova nádraží skupiny osob. V současné době se zde lidé bez domova téměř nevyskytují. Jak tedy v současné době vnímají prostory vlakového nádraží lidé bez domova trvale zde žijící? Většina odpovědí na tuto otázku byla interpretována osobami, kteří znají Hlavní nádraží ještě z dob komunistického režimu. Vesměs všichni respondenti se shodli v tom, že v současné době prostory Hlavního nádraží sice zázemí osobám sociálně vyloučeným stále nabízí, každopádně ne v takové míře jako tomu bylo před několika lety či v době komunismu. Je evidentní, že organizace sociálního života lidí bez domova na Hlavním nádraží není tak pevná, avšak jak říká můj informátor Karel:

Hlavák je velmi zvláštní specifické místo, lidé jsou s tímto místem spojeni jak pupeční šňůrou, je velmi těžké se od tohoto místa odpoutat. (Karel 40)

Další informátor Tomáš shrnuje situaci na Hlavním nádraží následovně:

V devadesátém druhém mě tady přepadli, na lavičkách si musíme dávat pozor, aby nás neokradli, ani tak se nebojíme feťáků jako spíš alkoholiků, kteří umí být agresivní. (Tomáš)

Mladík Tomko (20) je na Hlavním nádraží teprve 14 dní a jeho reflexe je následovná:

Já tu nejsem dlouho, jen vím že, dá se tu přežít, jakože neviděl jsem vlnu, ale v porovnání s bratislavským nádražím je tu lepší. Tady sou lidé milejší, sem tam přinesou jídlo, v Bratislavě by nás dokopali hned prvú noc..tam není zákaz bezdomovců, ale pokiaľ viem, tak tam niekdo nespáva..co vím, policie se tam o to nestará, staraj se o cestující a samotnou budovu, ale pokiaľ viem, bezdomovci ich nezaujímajú. (Tomko 20)

Dle Nikolý (25) je pražské Hlavní nádraží stále:

Sexuálně-turistickým symbolem a uzlem drogových cest.

Pro Květu (52) a jejího syna (28), kteří žijí na Hlavním nádraží měsíc s celou svojí rodinou (manžel 50, dcera Petra 31, syn 28) vnímá místo následovně:

Hlavák je stoka, byla jsem zvyklá dříve do Prahy jezdit, ale tady jak se mezi sebou lidi baví je strašné, je to vyložený hnojník, tohle na Slovensku neuslyšíš ani v Kolíně, ani Brně nebo v Břeclavi. (syn Květy 28)

Výše uvedenou diskuzi je možné vyložit dvojím způsobem. Na straně jedné jsou negativní pocity respondentů vyplývající a konstruované na základě zkušeností prožitých na Hlavním nádraží. Je evidentní, že prostory působí negativně, pro některé až vulgárně. Na straně druhé je propojenost obyvatel Hlavního nádraží s jeho prostory – slovy mého respondenta Karla (40) „*propojenost pupeční šňůrou*“ – více než zřejmá. Pro mnohé je místo stále zdrojem živobytí, jistota distribuce zboží, práce, interakce a jistý symbolický význam Hlavního nádraží.

3.1.4 Sociální praxe na vlakovém nádraží

Při absenci soukromého prostoru je ten veřejný jediným prostorem, ve kterém mohou lidé bez domova v současné společnosti hlásit se k ideálu demokracie být. (Toušek 2013)

Vašát (2012) ve své práci navazuje na Harveyho teorii, kde prostor a čas nejsou pouhými parametry, v rámci kterých se odehrávají sociokulturní praxe jedinců, ale jsou rovněž samotným výsledkem těchto sociokulturních praxí. Harvey se zmiňuje o procesech a momentech, které jsou všudypřítomné a jsou jeho nedílnou součástí. Zejména diskurs/jazyky, sociální vztahy, materiální praxe, instituce a rituály, postoje/hodnoty/touhy (Vašát 2012: 253). Každá situace a praxe mají vzájemný vztah mezi sebou, tzn., že jakákoliv změna ovlivňuje všechny ostatní. Podle Harveyho se tento přístup sociální a prostorové konstruovanosti setkává s nevolí.

Sociální konstrukce prostoru a času jsou tvarovány materiálním světem, se kterým se lidé setkávají.

- (1) Myšlenka sociální konstrukce prostoru a času proto nepopírá zakotvenost těchto reprezentací v materiálním světě.
- (2) Reprezentace prostoru a času závisí na kulturních, metaforických a intelektuálních dovednostech. Mimo sociokulturní rámec nemůžeme ani na prostor, ani čas nahlédnout.
- (3) Reprezentace prostoru a času fungují vzhledem ke všem individuím jako objektivní fakta. Jsou tedy individualně i kolektivně sdílené.
- (4) Reprezentace prostoru a času zahrnují a ovlivňují sociální reprodukci, neboli: „(r)eprezentace prostoru a času vycházejí ze sociálních praxí, ale poté se stávají formou regulaci těchto praxí (Vašát 2012: 254).

Praktiky lidí bez domova, které omezují využívání veřejného prostoru, jsou soustřeďovány v místech, jež jsou považovány za nebezpečné a v povědomí lidí jsou znakem něčeho negativního. Co však můžeme označit za nežádoucí? Samotné praktiky osob bez domova nebo pouze jejich přítomnost? Aktivity spojené s bezdomovectvím jsou implicitně propojeny s jejich každodenním životem, jako například táboření, nocování, koupání atd. Ostatní činnosti jako žebrání, užívání drog či alkoholu je možné označit za další stupeň, který může být vnímán jako něco nežádoucího a vyvolat u veřejnosti pocit strachu. Otázkou však je, zdali veřejnost nereaguje s pocitem strachu pouze na samotnou existenci osob bez domova a nikoliv na jejich případné kriminální jednání.

Na této lavičce spím, jím, mám tu svých pár švestek. Mně se naopak líbí na lidi koukat, nevadí mi to tady. Určitě je to o něčem jiném s feťákama, koukat na to, jak si píchají, je hnus, někteří chodí tam nahoru schovat se, ale někteří si píchají rovnou před lidma. (Milan 66)

V době, kdy byl interiér Hlavního nádraží před rekonstrukcí, měli jeho *obyvatelé* daleko více možností k úkrytu, což se v současné době říci nedá. Ve spodní části vestibulu byly umístěny pokladny odbavující cestující, jednalo se o místa určená především pro provozní činnosti samotného nádraží. Tunel umístěný v suterénu nádraží propojující pravou i levou část pokladen byl hlavně vstupním vchodem na pracoviště. Běžně se zde scházeli narkomani a hromadně si zde připravovali a aplikovali drogy.

Vzpomínám si, jak jsem je několikrát musela překračovat, abych se přes ně mohla dostat do práce, bylo to nepříjemné, ale nikdy se mi nestalo, že by mi něco udělali nebo se o něco pokusili. (zaměstnankyně Iveta 42)

Mám dost bujnou fantazii a panickou hrůzu z jehel, tak jsem si kolikrát přemítala, jak některým rupne v bedně a s těma jehlama pudou proti mně. Takovej adrenalin mě třeba v šest ráno moc pěkně nakopnul...naštěstí se nikdy nic nestalo. (zaměstnankyně Jana 25)

Co je mi hodně nepříjemný, je smrad po moči a kdoví co ještě vše k tomu. Chuťovka hlavně po ránu, když jdeš na vlak nebo sem do práce. (zaměstnankyně Hlavního nádraží)

Věřím tomu že lidi, hlavně cizinci, kteří přijeli poprvé do Prahy a vystoupili na Hlaváku se museli někdy děsit, teď už je to lepší, je to tu čistší, ale je to vždycky něco za něco..jako třeba nové odbavovací prostory, které jsou otevřené...si tady připadáme jak ve výkladní skříni, každopádně bezdomovci už jsem nechodí...aspoň neztloustneme. ☺ (zaměstnankyně Hlavního nádraží)

Problémy s místními bezdomovci jsou opravdu sporadické, když se poperou mezi sebou, většinou se rozejdou, několikrát denně sem jezdí příslušníci policie. Naším úkolem je dohlížet na pořádek a bezpečnost cestujících. V noci musíme nádraží zavřít a bezdomovce vykážeme z haly

ven. Nemají tady co dělat. To, že tady nemají co dělat, myslíte tak, že NIKDO v době přerušení tady nemá co dělat nebo pouze bezdomovci? Co takoví cestující, co čekají na vlak?: „Samozřejmě pokud mají jízdenku a přijde nařízení seshora, tak čekají v ČD Lounge.“ Takže venku mínus dvacet, v hale ozvěna a i přesto ty lidi vykážete ven, věřím tomu, že nařízení nejsou zase tak striktní. Teď se zkuste zamyslet jinak-nezaujatě, ne jako zaměstnanec bezpečnostní agentury, jaký na to máte názor?: „Můžou si za to sami, podle mě tady nemají co dělat tak nebo tak.“ (zaměstnanec bezpečnostní agentury)

Negativní sociální identita lidí bez domova v očích veřejnosti umocněná jejich viditelnou každodenní praxí, která je více tlačí na okraj a marginalizuje. Nejde tedy ani tak o strach samotných kolemjdoucích z toho, že by jim bylo ublíženo. Jde především o to, jaké znaky sebou nesou aktivity či momenty, v jejichž přítomnosti se cestující/veřejnost ocitá.

3.1.5 Sociální vazby na vlakovém nádraží

Skutečnost běžného života sdílíme s ostatními lidmi. Jak ale vnímáme ostatní aktéry, se kterými se setkáváme denně? Nejdůležitější zkušeností je interakce mezi lidmi, od níž se všechno odvozuje. Sociální sítě můžeme definovat jako soubor uzlů, na které se vážou jeden nebo více určitých typů vztahů. Vytváření sociálních sítí a jejich síla ovlivňuje jedince v jejich zapojení do společnosti, poskytování přístupů ke zdrojům či sociální podpory. Zmírňují se tak stresující účinky životních událostí, které by jinak negativně ovlivňovaly fyzické a duševní zdraví jedince. Sociální sítě nám pomáhají vytvářet kromě podpory i pozitivní emocionální vnímání a podporu především.

Pro příklad jo, já mám kde bejt, mám domov, jsem svobodný, ženu nemám, doma mě to nebaví, tak sem chodím pokecat si, jsem invalida (Venca, 59 let).

Byly doby, kdy ty lidi si pomáhali, stáli při sobě, dneska naopak a funguje to tak, že šlapka zlikviduje šlapku ze žárlivosti, bezdomovec podrazí bezdomovce jenom proto, že se mu chce. Solidarita a vstřícnost mezi lidma není nebo spíš je menší, než byla tehdy. (Karel 40)

Samotné bezdomovectví může být pojímáno jako způsob adaptace nejen na prostředí, ale i na situace či osoby. Nepochybně jsou tyto osoby daleko více ohroženy zločinem nejen jako pachatelé, ale i jako oběti. V rámci sociálního vyloučení prochází jedinec extrémním izolací od společnosti, ve které se pohyboval, a zároveň nutnost adaptace na nové prostředí, které mu bylo doposud cizí. Předpokládá se, že mezi osobami bez domova odpadá potencionální stud či pocit méněcennosti ze skutečnosti, že se osoby nachází na ulici či z možného hrozícího trestu. (Varga 2003)

Pokud mě zrovna nenahání policajti tak tu problém s nikým nemám. Jsem tu šestnáct let, Hlavák mi patří. (Dana 28)

My se můžeme spolehnout akorát na sebe. Nikomu tu nevěříme. Mám na starosti všechny osobní doklady, nevzdalujeme se z dohledu. (manžel Květy 54)

Díky určitým projektům bych řekl, že se situace zlepšila, ale pořád přetrvává takového povědomí mezi lidmi, že když si na ulici, jsi jen kus hadru. (Karel 40)

Většina osob popisuje první dny na ulici za zásadní. Tyto skutečnosti sebou nesou nutnost přijmout pravidla či normy subkultury bezdomovců a s tím spojený život na ulici.

Je mi jasné, že návrat bude daleko těžší. Život na ulici, hlavně v těchto místech, tě totálně předělá. Nutí tě dělat věci, který nejsou normálnímu člověku přirozený, jen aby si přežila. Vybíráš koše, kontejnery, šlapeš, bereš drogy, kradeš. Od prvního momentu, co se tu ocitneš, tě to totálně překope, si nucena se přizpůsobit, hlavně lidem, který ti absolutně nesedí, jsou podlí, zvrácení, nebezpeční. Mám tu jen pár holek kámošek, jinak nikomu nevěřím. (Nikola 25)

Když ztratíš respekt, je to jako bys umřela, jak kdybys nebyla. (Viktor 29)

Z uvedených výpovědí je patrná „*dvojí vazba*“ ve vztahu k ostatním lidem a k danému místu. Vztahy s veřejností jsou reflektovány až na nepatrné výjimky, které představují ojedinělé konflikty, většinou pozitivně. Například mezi respondenty a zaměstnanci existují určitá nepsaná pravidla regulující vzájemné soužití, z nichž mohou za určitých okolností jak jedna tak druhá strana profitovat. Každopádně vztahy mezi osobami trvale žijícími na Hlavním nádraží jsou vnímány spíše s rozpaky. Předmětem toho, co osoby spojuje, jsou prostředky, jež jim zaručují přežití. Ne vždy cesta k uspokojení potřeb je v souladu s „*férovým*“ smýšlením, což se poté projevuje na reflexi vztahů mezi osobami. Každopádně najdeme zde i několikaleté přátelství, především mezi ženami.

4 ZÁVĚR

Výše zmíněná teoretická východiska a časová posloupnost týkající se veřejného prostoru i bezdomovectví jsou popsána z několika směrů. Ty se pokouší najít příčinný vztah mezi geografickým prostředím, povahou společností včetně jejich pravidel a tvorbou vlastního prostoru. Fenomén bezdomovectví může být vnímán jako příležitostný výskyt, životní styl či produkt dlouhodobých sociálních problémů. Jedná se především o autobusová a vlaková nádraží, místa, která jsou primárně určená pro cestující. Jedním z restriktivních opatření je uzavírání těchto prostor v nočních hodinách, kdy je dopravní provoz téměř zastaven, mizení laviček a rušení stánků s prodejem levného alkoholu.

Z historického hlediska bylo tuláctví perzekuováno (Himl 2007), avšak v současné době bezdomovci představují jeden z nejdramatičtějších jevů, který spojuje veřejnou i soukromou sféru společenského život. Primárním

cílem práce bylo pokud možno úspěšně reflektovat vztah lidí bez domova k životu na vlakových nádražích ke kvazi veřejnému prostoru.

Výzkumný vzorek zahrnoval téměř všechny věkové kategorie, jejichž celková doba pobytu na ulici je velmi proměnlivá. Více než polovina respondentů (8 osob) uvedla, že jsou na ulici v řádech několika let a většinu času tráví na vlakovém nádraží. Ostatní respondenti (6 osob) uvádí, že pobývají na ulici méně než jeden měsíc a žijí pouze na pražském Hlavním nádraží.

Převážná většina respondentů (10 osob), jsou osoby, jež nemají vlastní domov, resp. střechu nad hlavou a žijí trvale v prostorách Hlavního nádraží. Čtyři respondenti (Venca, Dana, Nikola a Karel) jsou schopni zajistit si nocleh na ubytovně či u známých, každopádně na Hlavním nádraží probíhá jejich každodenní praxe. Význam prostoru vlakového nádraží (v našem případě Hlavní nádraží v Praze) má v životě respondentů dvojí povahu. Převážná většina vnímá místo jako spíše negativně, což koresponduje s negativními vlastnostmi některých obyvatel a charakterem místa, avšak na druhou stranu pro respondenty představuje určité východisko (z finanční nouze, z osamělosti, apod.). Psychologická dvojí vazba respondentů k Hlavnímu nádraží v Praze může být vnímána jako neustálý kolotoč, kdy pocity negace k místu střídají pocity uspokojení základních potřeb a následná „hibernace“, tím vzniká určitá vazba k tomuto místu. Vzhledem ke stále se zužujícímu „*soukromému prostoru*“ osob dlouhodobě žijících na Hlavním nádraží v Praze vnímají tito lidé skomírající organizaci a funkci místa ve srovnání se životem před několika lety.

5 SUMMARY

The goal of this bachelor thesis is based on the published literature and two-weeks-long field research in Praha at Hlavni nadrazi (Main railway station). I focused on homeless people, who are living in the station and their relation to the premises as public shared space.

The bachelor paper consists of several parts; that first part focuses on theoretical homelessness and public space. Space and time form the basic framework, which creates place including all human existence. The space is understood in several levels. In this work there is mentioned a dichotomy of public and private space. Public space is understood as a structured system, creating internal and external processes of regulation and conduct of people. The private space is related to this question as well, as it is regulated by the interests of private institutions. Persons, who don't have their own private space, try to form it in public places, in our case at the train station. The work examines the social practice of the homeless people, tries to reflect the relationships between people and space as well as the perception of Hlavni nadrazi in lives of respondents. At the final stage, these people perceive the space station dualistic. On one hand, the perception is positive, since the place is a source of finance, food, relationships, on the other hand it's also negative, because Hlavni nadrazi is perceived negatively for its own negative nature. The thesis includes testimonies of homeless people, who are actively involved into deviant behavior (sleeping on benches and in the premises of the railway station, drug use, alcoholisms, prostitution).

6 LITERATURA

Amster, Randall. 2003. *Patterns of Exclusion: Sanitizing Space, Criminalizing Homelessness*. Social Justice, Vol. 30, No. 1 (91), Race, Security & Social Movements.

Amster, Randall. 2004. *Street People and the Contested Realms of Public Space*. Lfb Scholarly Pub Llc.

Amster, Randall. 2008. *Lost in space: The Criminalization, Globalization, and Urban Ecology of Homelessness*. New York: LFB Scholarly Publishing.

Arendt, Hannah. 1958. *The Human Condition*. Chicago; London: University of Chicago Press.

Bauman, Zygmunt. 1999. *Globalizace*. Praha: Mladá fronta.

Bauman, Zygmunt. 2010. *Modernita a holocaust*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Berger, Peter L. and Thomas Luckman. 1999. *Sociální konstrukce reality*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Burke, Peter. 2004. *Francouzská revoluce v dějepisectví*. Praha: Lidové noviny.

Douglas, Mary. 2001. *Purity and Dangerous*. New York: Taylor & Francis e-Library.

Dülmen, Richard. 2003. *Bezectní lidé*. Praha: Dokořán.

Dünne, Jörg and Stephan Günzel. 2006. *Raumtheorie: Grundlagentexte aus Philosophie und Kulturwissenschaften*. Berlin: Suhrkamp Verlag GmbH.

Eliade, Mircea. 1993. *Mýtus o věčném návratu*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku.

Foucault, Michel. 1996. *Myšlení vnějšku*. Praha: Herrmann a synové.

Foucault, Michel. 1986. *Of other Spaces*. *Diacritics* 16 (1).

Gajdošíková, Markéta. 2012. *Antropologie čistoty a odpadu*. Seminární práce. Plzeň: ZČU.

Gemelli, Guilliania. 1990. *Fernand Braudel e l'Europa universale*. *The journal of modern history* 65(2).

Giddens, Anthony. 1999. *Sociologie*. Praha: Argo.

Goffman, Erving. 1974. *Frame analysis: An essay on the organization of experience*. Cambridge, MA, USA: Harvard University Press.

Gregson, Nicky and Mike Crang. 2010. *Environment and planning: Materiality and waste: inorganic vitality in networked world*. *Environment and planning A* 42(5).

Habermas, Jürgen. 1990. *Moral Consciousness and Communicative Action*. Massachusetts: Institute of Technology.

Hanzal, Josef. 2002. *Josef Pekař*. Praha: Karolinum.

Heidegger, Martin. 1993. *Básnický bydlí člověk*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku.

Himl, Pavel. 2007. *Zrození vagabunda*. Praha: Argo.

Holpuch, Pavel. 2011. *Bezdomovectví jako přístup k životu*. *Biograf* (54): 112 odst.

Hradecký, Ilja. 2007. *Definice a typologie bezdomovectví*. Praha: Naděje.

Jeřábek, Hynek. 1992. *Úvod do sociologického výzkumu*. Praha: Carolinum.

- Koyré, Alexandre. 2006. *Rozhovory nad Descartem*. Praha: Vyšehrad.
- Lévinas, Emmanuele. 1997. *Totalita a nekonečno*. Praha: Oikoymenh.
- Lewis, Oskar. 1975. *Five families: Mexican Case studies in the Culture of the Poverty*. New York: Basic Books.
- Madanipour, Ali. 2003. *Public and Private spaces of the City*. London: Routledge.
- Mareš, Petr. 1999. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Mareš, Petr. 2000. *Chudoba, marginalizace a sociální vyloučení*. Sociologický časopis. 36 (3).
- Mareš, Petr a Tomáš Sirovátka. 2006. *Chudoba, deprivace, sociální vyloučení: nezaměstnaní a pracující chudí*. Sociologický časopis. 42(4).
- McLuhan, Marshall. 2000. *Člověk, média a elektronická kultura*. Brno: Jota.
- Miller, Henry. 1991. *On the Fringe. The Dispossessed in America*. Michigan: Lexington Books.
- Mitchell, Don. 1993. *The End of Public Space? People's Park, Definitions of Public, and Democracy*. Annals of the Association of American Geographers. 85(1).
- Montesquieu, Charles Louis de Secondat. 2003. *O duchu zákonů*. Dobrá voda: Aleš Čeněk.
- Nitsche, Martin. 2011. *Prostranství bytí. Studie k Heideggerově topologii*. Praha: Togga.

National Law Center on Homeless Youths and Poverty. 1999. *Out of Sight – Out of Mind? A Report on Anti-homeless Laws, Litigation and Alternatives in 50 states of cities*. Washington D. C.

Patočka, Jan. 1992. *Přirozený svět jako filosofický problém*. Praha: Československý spisovatel.

Pospěch, Pavel. 2012. *Nákupní centra a veřejný prostor: studie o regulaci městského prostoru*. Závěrečná práce. Brno: Masarykova univerzita.

Pospěch, Pavel. 2013. *Městský veřejný prostor: interpretativní přístup*. Sociologický časopis. 79(1).

Prudký, Libor. 2009. *Prostor a společnost: Sborník profesoru Jiřímu Musilovi k osmdesátinám*. Praha: Matfyzpress.

Prudký, Libor a Michaela Šmídová. 2010. *Kudy ke dnu*. Praha: Socioklub. s.20.

Průdková, Táňa a Přemysl Novotný. 2008. *Bezdomovectví*. Praha: Triton.

Ritzer, George. 1996. *Mcdonaldizace společnosti*. Praha: Academia.

Scholz, Milan a Luďa Klusáková. 2012. *Pojetí prostoru v historické perspektivě*. Praha: Karolinum.

Smith, Neil and Setha Low, ed. 2005. *The Politics of Public Space*. New York; London: Routledge.

Soja, Edward. 1996. *Thirdspace. Journeys to Los Angeles and Other Real and Imagined Places*. Cambridge: Wiley-Blackwell.

Štěchová, Markéta. 2009. *Bezdomovci a vybrané sociálně patologické jevy*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.

Tosi, Antonio. 2007. *The homeless and the Control of Public Space – Criminalising of the Poor?* European Journal of Homelessness.

Tošner, Michal. 2007. *Produkce odpadu a reprodukce pořádku: dispozitiv hygieny a čistota jako hybridní objekt*. Dostupné v dubnu 2012 (https://www.google.cz/search?q=Produkce_odpadu_a_reprodukce_poradku.pdf&rlz=1C1AVSA_enCZ434CZ434&oq=Produkce_odpadu_a_reprodukce_poradku.pdf&aqs=chrome..69i57j69i59.249j0j4&sourceid=chrome&espv=210&es_sm=122&ie=UTF-8)
Toušek, Laco. 2013. *Prostor, transgrese a bezdomovectví*. Závěrečná práce. Plzeň: ZČU.

Uherek, Zdeněk a Kateřina Bělohradská, ed. 2012. *Průzkum potřeb v sociálně vyloučených lokalitách Královehradeckho kraje*. Praha: Etnologický ústav AV ČR.

Vágnerová, Marie a Marek Jakub, ed. 2013. *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. Praha: Karolinum.

Vašát, Petr. 2012. *Mezi rezistencí a adaptací: Každodenní praxe třídy nejchudších*. Sociologický časopis. 48(2): 247–282.

Vodáková, Alena a Miloslav Petrusek. 1996. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum. s. 219.

Wright, Talmadge. 1997. *Out of Place: Homeless Mobilization, Subcities, and Contested Landscapes*. Albany: State University of New York Press.

7 PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Seznam respondentů a informáto

respondent	Věk	Původ	Celkový čas na ulici
Dana	28	neznámo	12 let
Ivan	51	Slovensko	1 měsíc
Karel	40	Brno	21 let
Květa	52	Slovensko	45 dní
Lukáš	40	Šumperk	10 let
Milan	66	Plzeň	8 let
manžel Květy	54	jižní Morava	45 dní
muž	35	Ústecko	6 let
Nikola	25	Budějovicko	9 let
Petra	30	jižní Morava	45 dní
syn Květy	28	jižní Morava	45 dní
Tomko	20	Slovensko	3 týdny
Václav	71	Olomouc	12 let
Venca	59	Praha	Neznámo
Viktor	29	Benešov u Prahy	9 let

Příloha č. 2: Výzkumné otázky

1. Něco v krátkosti o sobě ☺ (jméno, věk, místo původu)
2. Jak dlouho se pohybujete v prostorách vlakového nádraží a proč?
3. Co pro Vás tohle místo znamená? Když se řekne Hlavní nádraží, co si představíte?
4. Vnímáte postoje veřejnosti vůči Vám pozitivně či negativně? Rozved'te.
5. Vnímáte chování příslušníků Policie ČR či zaměstnanců bezpečnostních agentur vůči Vám pozitivně či negativně? Rozved'te.
6. Jaké máte vztahy s ostatními? Co Vás s některými spojuje?
7. Je něco, co se Vám na životě v prostorách nádraží líbí, příp. Vám vyhovuje a naopak co se Vám nelíbí? Rozved'te.
8. Přemýšleli jste někdy o tom, přesunout se jinam/do ústraní? Rozved'te.
9. Co je zde pro Vás hlavním zdrojem strachu či máte největší obavu?
10. Považujete se za bezdomovce?

Příloha č. 3: Digitální podoba rozhovorů ve formátu MP3, viz CD v zadní části bakalářské práce.